

28. **Adriaan Theune** Geb. Arn. 24 nov. 1839, overleden na mei 1904.
Tr. Arn. 14 mrt. 1863, 23-22 j. scheepsmakersknecht, feb. 1884 sloopstimmerman, .
29. **Neeltje de Nooijer** geb. Arn. 26 nov. 1840, overl. te Veere 8 mei 1904, 63 jaar,
vischleurster in 1863 haar man is dan sloopstimmerman.
Geb. te Arn. 7 kinderen van 1863-1871.
Woonden in 1863 en in 1871 Langstr. A2. In 1865-1869 Langstr. A102.
30. **Casper (Kasper) van Eenennaam** Geb. Arn. 14 dec. 1830, overl. Arn. 26 sept. 1905, 74 j.
Tr. Arn. 2 nov. 1855, 24-23 j. sloopstimmerman, feb. 1884 en 1905.
31. **Theuntje de Mol** geb. Arn. 5 jan. 1832, particulier 1855. overl. Arn. 15 jan. 1912, 80 jaar.
Geb. Arn. 11 kinderen van 1856-1873.
Woonden in 1856-1873 Westdijkstr. A69, sloopmaker, (voorouders Tiemeltje; Lieven v B.)

DE AMBACHTSHEREN EN -VROUWEN VAN KLEVERSKERKE en het mogelijke verband met de Spaanse koninklijke familie De Borbón.

Jaco Simons Siereveld

Ambachtsheerlijkheden - of kortweg heerlijk- heden of ambachten - zijn voortgekomen uit een feodale onderverdeling van het over- heidsgezag in de Middeleeuwen. Een heerlijk- heid was een lokaal bestuursdistrict dat men als eigen erfelijk recht had. Meestal lag een dergelijk district buiten de grenzen van steden. De *heer* was de lokale machthebber en voerde de titel *ambachtsheer*. Hij had in zijn gebied zogeheten *heerlijke* rechten en plic- ten. Tot halverwege de vijftiende eeuw kon- den alleen edellieden deze titel voeren en vaak hadden zij die 'in leen' van het geweste- lijke gezag. Het ambachtsheerschap bete- kende uitbreiding van macht en status. Maar ook van rijkdom, want een heerlijkheid was een bron van inkomsten. Later werd een der- gelijke titel een soort handelswaar, waardoor vermogende burgers of steden een heerlijk- heid konden kopen.

Het ambachtsheerlijke gezag betrof wetge- ving, bestuur en lage rechtsmacht. De uitvoer- ring daarvan lag bij een college van schout en schepenen. De heer liet zijn invloed gelden bij

de aanstelling van dit college. Die invloed gold vaak ook bij de benoeming van een geeste- lijke in zijn rechtsgebied. Bovendien telde zijn stem mee bij het aanstellen van het bestuur van de watering, een soort waterschap, waarin zijn ambacht lag. Andere rechten wa- ren onder meer het jacht-, vis-, maal- en tol- recht.

Tegenover de rechten stonden slechts enkele plichten, zoals het opleggen van grondbelas- ting en andere heffingen, die vervolgens afge- dragen dienden te worden aan het geweste- lijke gezag. De heer kon een deel ervan echter in eigen zak steken. Verder had hij de ver- plichte zorg over bijvoorbeeld dijken, water- gangen en wegen. Ook werd van hem maats- chappelijke betrokkenheid verwacht.

Het ambachtsheerschap was feitelijk een rechtsmacht en stond in principe los van het bezit van onroerende goederen. Echter, het bezitten van land en een aanzienlijk buiten- verblijf in zijn ambacht verhoogde wel de sta- tus van de ambachtsheer.

Gebiedsomvang van de ambachtsheerlijkheid Kleverskerke, voornamelijk ten noorden, maar ook een stukje ten zuiden van Arnhemuiden (in de Nieuwerkerkerpolder). Kaart van Walcheren van de gebr. Hattinga, ca. 1750.

In de Franse tijd (1795-1814) werden de heerlijkheden opgeheven. Later werd het vis- en jachtrecht hersteld en, belangrijker nog, bleef de status die de aloude titel van ambachtsheer met zich meebracht bestaan. Ondanks dat die status ook nu nog van belang is, weten we tegenwoordig niet altijd wie er recht heeft op een ambachtsheerlijke titel en daarvan is Kleverskerke een voorbeeld.

De omvang van de heerlijkheid Kleverskerke was, in de oude oppervlaktemaat, iets meer dan 1000 gemeten. Dat is ruim 390 hectare.

Op Walcheren bestond een ambachtsheerlijkheid bijna altijd uit meerdere ambachtsparties; naast het grootste gedeelte, het zogenoemde vierschaarambacht, bestonden er namelijk deelporties. Die deelporties worden in dit artikel zoveel mogelijk buiten beschouwing gelaten. De aandacht wordt hier gericht op het grootste ambachtsdeel en de daaraan verbonden ambachtsheer of -vrouw.

Edellieden en de stad Middelburg¹

Voor de oudst gevonden ambachtsheren van Kleverskerke gaan we bijna zes eeuwen terug in de tijd. Een zekere Gerard Jacobszoon en ene Jacob Pieter Pauluszoon hadden rond 1425 een gedeeld heerschap, samen goed voor ongeveer 500 gemeten. Vóór 1439 kwam Jan Hendrikszoon van Wissekerke in beeld, die nu met Jacob Pieter Pauluszoon de twee grootste ambachtsparties bezat.²

Over Jan van Wissekerke is redelijk wat bekend. Hij was schepen en burgemeester van zijn woonplaats Middelburg en bekleedde van 1446 tot zijn dood in 1448 de hoge functie van grafelijk rentmeester van Zeeland Bewestenschelde. Jan was getrouwd met Marie Klaas Jacobsdochter, met wie hij een groot gezin had. Dat was bijzonder in die tijd, want gezinnen met maar liefst zes zonen en twee dochters die de volwassen leeftijd bereikten, waren niet talrijk. Jan van Wissekerke behoorde tot de lage adel en was een vertrouweling van de hoge edelman Hendrik II van Borsele, die via Jan en zijn zonen greep kon houden op de macht. Jans zonen zaten namelijk in zowel het

¹ P. Henderikx, bijdrage in: 'Borsele, Bourgondië, Oranje, heren en markiezen van Veere en Vlissingen', Hilversum 2009. A. van Steensel, 'Edelen in Zeeland', Hilversum, 2010. Werkgroep Cartularium (...), 'Cartularium van de heren van Veere uit het geslacht van Borsele', Hilversum, 2007. Met dank aan Veere-kenner de heer Jan Midavaine voor adviezen.

² Zeker in 1445 kwam daarnaast Jacob Klaaszoon in beeld, nadat hij een ambachtspartie Kleverskerke van 125 gemeten had gekocht. Jacob was schepen en burgemeester van Middelburg in de periode 1437-1458. Een zoon van Jacob zou zich in 1485 'Van der Hooge' gaan noemen, nadat hij het bekende kasteel Ter Hooge in Koudekerke had gekocht.

plaatselijke (Middelburg) als gewestelijke (Zeeland) bestuur.

Op 24 februari 1466 kocht Hendrik II van Borsele³ (1404-1474), zoon van Wolfert V en getrouwd met Janna van Halewijn, het intussen flink uitgebreide ambachtsdeel Kleverskerke van de erfgenamen van Jan van Wissekerke.

Hendrik II van Borsele (bron: internet)

Zij bezaten in dat jaar gezamenlijk ruim 557 gemeten ambachtsheerlijkheid. Naast zijn toch al niet geringe bezit ging Hendrik II dus over tot verdere versteviging van zijn macht door aankoop van ambachten of delen ervan. Hiermee brak de periode aan dat de heerlijkheid Kleverskerke in handen kwam van de heren en vrouwen van Veere en Zandenburg. Na

Hendrik II volgden immers in 1468 zijn zoon Wolfert VI - die nog ruim 94 gemeten erbij kocht -, in 1487 kleindochter Anna, in 1518 achterkleinzoon Adolf van Bourgondië en in 1540 achterachterkleinzoon Maximiliaan van Bourgondië.

Na de dood van Maximiliaan van Bourgondië in 1558 ontstond er een buitengewone situatie, als gevolg van de grote schuldenlast die de kinderloze Maximiliaan had achtergelaten. Maximiliaan van Hennin, een minderjarige neef, erfde het ambacht Kleverskerke. Diens vader wilde de erfenis die zijn zoon toekwam echter niet aanvaarden. Nu werd een andere minderjarige neef, Maximiliaan van Kruiningen, naar voren geschoven, maar dat werd door de crediteuren en de Grote Raad van Mechelen, destijds het hoogste rechtscollege in de Nederlanden, niet erkend. Er werden vervolgens curatoren aangesteld. De heerlijkheid Kleverskerke werd in 1567 per decreet verkocht aan de stad Middelburg, zoals dat ook het geval was met diverse andere ambachten. Tijdens de 'Middelburgse periode' kwam de heerlijkheid Kleverskerke doorgaans op naam van één van de burgemeesters van die stad te staan. Zo zien we dat onder meer Adriaen van Borsele van der Hooge wordt vermeld. De familienaam Van Borsele keerde dus terug, zij het nu namens de stad en niet als gevolg van persoonlijk bezit.

Heer en Hof

Middelburg bleef de heerlijkheid Kleverskerke ruim een eeuw in handen houden. Wegens geldnood deed de gewestelijke hoofdstad in 1679 een flink aantal van haar heerlijkheden in de verkoop. Op 24 mei van dat jaar kocht de Middelburgse stadsbestuurder mr. Joan Pieter van den Brande (1645-1713) het ambacht Kleverskerke.⁴

³ Door sommige kenners liever Hendrik IV van Borsele genoemd.

⁴ Zeeuws Archief (ZA), Rekenkamer van Zeeland, Rekenkamer 'A', inv.nr. 743, fol. 23vo en 24, 'Vierde Steenrol' van Bewestenschelde, 1668-1791. Idem, inv.nr. 425, fol 250.

't Hof te Cleverskerke. Het voorname herenhuis werd circa 1782 drastisch verkleind en heeft dus een bescheidenere vorm dan voor die tijd. (foto: auteur)

Ambachtsheer Van den Brande wilde binnen zijn rechtsgebied een voornaam, statusverhogend buitenverblijf hebben. De aanschaf van een uit te bouwen boerderij, de belangrijkste aankoop in verband met een op te zetten buitenverblijf, vond echter pas plaats in 1694! Dat had een reden. De Middelburger had zijn zinnen gezet op de mooist gelegen boerderij, namelijk tegenover de ingang van de kerk in zijn ambacht. Dat blijkt wel uit het feit dat hij in 1685 en 1686 diverse stukken grond in die buurt kocht. Echter, de beoogde boerderij was niet beschikbaar. De eigenaar wilde zijn bezit kennelijk niet van de hand doen. Ondanks dat, waren in 1687 de voorbereidingen van de tuinaanleg ten behoeve van het geplande buitenverblijf toch van start gegaan. Dat betekende feitelijk dat die aanleg eerder plaatsvond dan de koop van de boerenhofstede en de bouw van een herenhuis op die plek. Een ongebruikelijke situatie.

We kunnen concluderen dat Van den Brande veel geduld heeft moeten opbrengen voordat het in 1694 zover was dat hij zich de hofstede tegenover de kerk kon toe-eigenen. Op 31 au-

gustus van dat jaar werd de transactie van 'een hofstede (boerderij), voor de somme van een hondert rijksdaelders' dan eindelijk een feit en de buitenplaats van Van den Brande kon gestalte gaan krijgen. Toch zou ook de voltooiing wederom jaren op zich laten wachten omdat Van den Brande in 1694 ambassadeur in Engeland werd. De volgende aankoop in verband met zijn buitenplaats vond pas in 1699 plaats. Ten zuiden en westen van de kerk werden toen nog percelen land aangekocht ter grootte van bijna 33 gemeten, ongeveer 13 hectare. Het landgoed kon eindelijk worden afgerond.⁵

Mr. Joan Pieter van den Brande was een zoon van Cornelis van den Brande en Maria de Meijer. Joan trouwde in 1671 met Cornelia van de Graef. Hij vervulde in zijn leven een indrukwekkende hoeveelheid ambten. Hij was tussen 1675 en 1709 onder meer als raad, schepen, thesaurier en burgemeester betrokken bij het stadsbestuur van Middelburg. Enkele jaren vóór zijn dood werd Joan nog gedeputeerde van de Staten-Generaal wegens Zeeland, een betrekking op landelijk niveau.

⁵ 't Hof te Cleverskerke', in *Arneklanken*, jrg. 19, nr. 1.

Als gevolg van zijn ambassadeurschap mocht Van den Brande zich van de Engelsen vanaf 1699 *first baronet of Cleverskerke* noemen. Op 1 februari 1713 werd hij na een intensief leven begraven in de Oude Kerk van zijn woonplaats.

Nazaten Van den Brande

Na Van den Brande's dood erfde zijn zoon zowel bezittingen als ambachtsheerlijke rechten en zo mocht Cornelis van den Brande (1672-1749) zich in 1713 heer van Kleverskerke noemen.⁶ Cornelis trouwde in 1711 met Johanna Sophia Trigland. Hij toonde op diverse gebieden overeenkomsten met zijn vader. Ook hij was leenman Bewestenschelde, woonde in Middelburg en werd na zijn dood in september 1749 begraven in de Oude Kerk van zijn woonplaats. Echter, in tegenstelling tot zijn vader was Cornelis lid van de Raad van het Hof van Vlaanderen.

Nadat Cornelis van den Brande maar liefst 36 jaar lang ambachtsheer was geweest, ging zijn titel op 21 januari 1751 over op zijn zoon Johan Pieter van den Brande (1707-1758). Deze Johan Pieter droeg dezelfde naam als zijn grootvader. Hij trouwde in 1732 met Maria van Reigersberg, een dame uit een zeer bekende en voorname Walcherse familie. Johan Pieter was raad en schepen van Middelburg. In 1752 werd hij benoemd tot auditeur bij de Rekenkamer van Zeeland en in 1756 tot leenman Bewestenschelde. Daarnaast was hij bewindhebber van de Kamer Zeeland van de West Indische Compagnie. Johan Pieter bezat naast 't Hof te Cleverskerke nog de grote buitenplaats Sint Jan ten Heere bij Aagtekerke, terwijl hij in Middelburg een huis in de Lange Delft bewoonde. Een steen met zijn familie-wapen, die vroeger bij zijn Middelburgse huis hoorde, werd in 1996 naast de kerk van Kleverskerke geplaatst.

Vijf jaar vóór Van den Brandes overlijden werd, op 26 maart 1753, zijn zus Aletta Maria van den Brande ambachtsvrouw van Kleverskerke, hoewel dat al snel een gedeelde titel werd. Op 27 april 1753 werd haar neef Johan Pieter van den Brande, de naamgenoot van zijn neef en diens grootvader, medetitelhouder en op 10 mei 1753 gold dat ook voor haar neef Cornelis Pieter Scheideruit de Vos. Over Aletta's recht op de titel werd door de andere belanghebbenden getwijfeld. Een proces hierover viel uit in het voordeel van Aletta. In de praktijk was het echter haar man Wilhelmus die zich opdroeg als ambachtsheer, namens zijn vrouw. Waren de anderen om die reden ontstemd geraakt?

Fragment met het wapen van Van den Brande afkomstig uit de kroonlijst van het patriciërshuis aan de Lange Delft te Middelburg. (bron: internet)

Aletta Maria (ca. 1710-1768) was in 1751 getrouwd met de predikant dr. Wilhelmus Wilhelmus. Hij werd in de herfst van zijn leven ambachtsheer van Brakel, ten oosten van Gorinchem in Gelderland. Als dominee stond Wilhelmus in Lekkerkerk en Westzaan. In 1748 werd hij beroepen in Vlissingen, waar hij

⁶ ZA, Rekenkamer van Zeeland, 'A', inv.nr. 437, fol. 3.

woonde aan de westzijde van het Bellamy-park, toen Bierkade genoemd. Zijn Vlissingse periode was zeer kort, want al in 1749 vertrok Wilhelmius naar Middelburg, waar hij Aletta waarschijnlijk zal hebben ontmoet.

In 1768 kwam Aletta Maria te overlijden. Haar bezittingen, waaronder haar ambachtstitel, gingen naar haar enige kind, Johannes Adrianus Wilhelmius (1754- 1779). Na het overlijden van Aletta's man in 1771 erfde Johannes tevens zijn vaders ambachtsheerschap van Brakel. Johannes trouwde in 1778 met Sabina Jacoba Mogge Pous en woonde aan de Middelburgse Groenmarkt. Het leven van het paar was van zeer korte duur. De echtelieden overleden aan het einde van 1779 aan 'de kinderziekte' ofwel de pokken. Johannes en zijn vrouw waren slechts 25 en 19 jaar jong. Ondanks dat, had Johannes het op jeugdige leeftijd al gebracht tot raad en schepen. Daarnaast was hij in de periode 1776-1779 directeur van het Zeeuws Genootschap der Wetenschappen. Net als een aantal van zijn voorouders werd hij begraven in de Oude Kerk van de Zeeuwse hoofdstad. Op zijn grafsteen stond 'zonder oir' vermeld, zo weten we uit oude stadsrekeningen van Middelburg. Dat wil zeggen dat hij geen kinderen had nagelaten. Op het Noorderstrand bij Domburg is een paalhoofd naar hem genoemd, het Wilhelmiushoofd.

Tussenperiode

Na de dood van Johannes Adrianus Wilhelmius brak er een korte periode van tweeënhalf jaar aan waarin één ambachtswoman en twee ambachtsheren elkaar in snel tempo afwisselden. Kennelijk hadden zij geen werkelijke interesse in een titel die weliswaar rechten,

maar ook plichten op vooral maatschappelijk terrein met zich meebracht. Op 31 maart 1780 erfde de 59-jarige Anna Jacoba Gronovius de heerlijkheid.⁷ Anna was getrouwd met mr. Adriaan Crucius, burgemeester van Leiden. Hij verkocht namens zijn vrouw 't Hof te Cleverskerke op 15 juni van dat jaar aan een lokale landbouwer.⁸ De bijbehorende buitenplaats werd nu losgekoppeld van de ambachtstitel, die ongeveer tachtig jaar een onlosmakelijk geheel waren geweest. Zoals eerder opgemerkt, stond een titel in principe los van het bezit van onroerend goed, zoals blijkt bij Anna Jacoba Gronovius. Een ambachtsheer of -vrouw had dus niet vanzelfsprekend een buitenplaats, een boerderij of zelfs grond in zijn of haar rechtsgebied.

Al na 4 maanden, op 1 augustus 1780, ging Gronovius over tot de verkoop van haar titel aan de toen 66-jarige Cornelis Vis, viceadmiraal ter repartitie van Zeeland. Vis zal hebben gefungeerd als zakelijke tussenpersoon. Hij verkocht de titel namelijk nog diezelfde dag aan een zekere Pieter Boudewijnsen, een Middelburgse koopman.⁹ Maar al na twee jaar wilde ook Boudewijnsen af van zijn ambachtsheerlijke verplichtingen.

Nebbens en de Vermande's

Op 9 september 1782 werd de titel gekocht door een vermogende Middelburger, mr. Bastiaan Nebbens.¹⁰ In tegenstelling tot zijn voorgangers bleef hij wel lange tijd ambachtsheer, namelijk tot zijn dood op 9 februari 1807.

Mr. Bastiaan Nebbens was getrouwd met Barendina Paardekoper en woonde in de Gravestraat in Middelburg. Hij vervulde diverse functies, zoals rentmeester van de Particu-

⁷ ZA, Rekenkamer van Zeeland, 'A', inv.nr. 445, fol. 171vo.

⁸ ZA, Rechterlijke Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), inv.nr. 1149, fol. 93.

⁹ ZA, Rekenkamer van Zeeland, 'A', inv.nr. 445, fol. 176vo en 177.

¹⁰ ZA, Rekenkamer van Zeeland, 'A', inv.nr. 445, fol. 196 en 196vo.

liere Tienden van Walcheren en bestuurder van de Zuidwatering. Hij werd in 1786 bewindhebber van de West Indische Compagnie. Na zijn dood werd zijn enorme nalatenschap beschreven. Daarin bevindt zich onder meer de buitenplaats Snoeklust, later Rustlust geheten. Deze lag in de buurt van het Marnixplein in West-Souburg. Ook bezat hij tussen 1791 en 1807 de nog steeds bestaande hofstede Plantage op het eiland Tholen. Nebbens bezat nog zo'n 160 gemeten ambachtspartie in Vlakte en Schore op Zuid-Beveland. Op het Noorderstrand bij Domburg is er, net als bij Johannis Wilhelmus, een paalhoofd naar hem genoemd, het Nebbenshoofd.¹¹

Pas in de tweede helft van 1808 was de verdeling van Nebbens' nalatenschap afgehandeld en ging zijn Kleverskerkse titel naar zijn neef Adriaan Vermande.¹² Vermande woonde aanvankelijk in het huis op de hoek van het Bellamypark en de Kerkstraat in Vlissingen.¹³ Toen de 61-jarige Adriaan de titel erfde, was hij net naar Goes verhuisd en enkele jaren later treffen we hem als inwoner van Heinkenszand. Daar overleed hij in oktober 1818.

Zijn zoon Jan Marcus Vermande mocht zich vanaf 17 april 1819 ambachtsheer noemen. De volgende dag volgde de bevestiging van zijn titel in de dorpskerk van Kleverskerke.¹⁴ Jan Marcus Vermande werd geboren in Vlissingen, woonde zeker in 1809 in Middelburg en trok later, net als zijn vader, naar Heinkenszand. Daar maakte hij carrière als schout en burgemeester. Hij overleed op 5 mei 1871.¹⁵ Bartholomeus, Bastiaan Isaac en Anna

Cornelia Vermande, de drie kinderen van Jan Marcus en zijn vrouw Christina Doensen, waren verkozen tot erfgenamen. De kinderen verkochten hun vaders titel tijdens een openbare verkoop die onder supervisie stond van notaris Van Dishoeck te Heinkenszand.¹⁶

J.P.R. Tak van Poortvliet. (bron: internet)

Familie Tak van Poortvliet

Uit een akte van Van Dishoeck blijkt, dat op 9 augustus 1871 de in Den Haag wonende Joannes Pieter Roetert Tak (1839-1904) de heerlijkheid Kleverskerke had gekocht. Tak was een bekende politicus. Vele straatnamen door heel Nederland zijn naar hem genoemd. Hij was lid van de Eerste en Tweede Kamer,

¹¹ ZA, RAZE, inv.nr. 1150, fol 61-77vo en inv.nr. 1402, fol. 165. Verzameling Handschriften Rijksarchief in Zeeland, inv.nr. 521, fol. 315, verdeling van zijn nalatenschap.

¹² Waarschijnlijk was Adriaan Vermande verre familie van ambachtswrouwe Aletta Maria van den Brande. Nader onderzoek zou daarover duidelijkheid kunnen geven.

¹³ Gemeentearchief Vlissingen, Oud-rechterlijk archief Vlissingen, inv.nr. 751, fol. 1.

¹⁴ In: 'Boekzaal der geleerde wereld en tijdschrift voor de protestantsche kerken in het koninkrijk der Nederlanden', Amsterdam 1819.

¹⁵ ZA, Ontvangers der successierechten, deel 2, inv.nr. 93, nr. 3/2011.

¹⁶ ZA, Notariële Archieven van Zeeland 1842-1895, inv.nr. 261.

minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid en later van Binnenlandse Zaken. De zeer vermogende Tak mocht vanaf 1874 'Van Poortvliet' aan zijn naam toevoegen bij koninklijk besluit. De bewindsman was getrouwd met Christina Louisa Henriette Geertruid van Oordt. Samen kregen zij vier kinderen.

Tak van Poortvliet bezat onder meer de buitenplaats Griffioen in Middelburg, de boerderijen

Hof Nieuwerkerke en Het Sloeveer bij Arnhemuiden en zeer veel land. De verdeling van zijn nalatenschap vond plaats in mei 1905.¹⁷ De Poortvlietse titel ging naar zijn zoon, de Kleverskerkse naar zijn oudste kind, dochter Joanna Maria (1871-1936). De ongehuwd gebleven Marie kreeg bekendheid als oprichter van Loverendale, een antroposofische beweging naar Rudolf Steiner, en als mecenas in de culturele scene. Ze ondersteunde haar hartsvriendin, de schilderes Jacoba van Heemskerk. Vanaf 1922 verbleef Marie permanent in Domburg waar zij Villa Loverendale liet bouwen. In 1926 richtte zij met een aantal vertrouwelingen de NV Loverendale op, de Walcherse pionier in de biodynamische landbouw. Marie was voor ongeveer 90 procent aandeelhoudster in het bedrijf.¹⁸

Marie Tak van Poortvliet was niet geïnteresseerd in titels. Op 13 december 1928 verkocht zij het ambacht Kleverskerke aan Frederika Johanna Knufman (1877-1951) uit Amsterdam voor het vriendenprijsje van 1500 gulden;

Maria Tak van Poortvliet. (bron: internet)

in 1905 was de waarde immers geschat op 1800 gulden. Al na twee weken verkocht Knufman haar titel aan dr. Maurits Willem Raedeck van Vollenhoven. Knufman profiteerde van Marie's gulheid, want Van Vollenhoven betaalde 2750 gulden en dus maakte Knufman in zeer korte tijd een winst van 1250 gulden, een royaal bedrag in die tijd.¹⁹

Volgens een gezinskaart van de gemeente Amsterdam woonde Frederika Knufman in de hoofd-

stad op verschillende adressen. Haar vader was Johannes Frederik, belastingambtenaar, en haar moeder Johanna Elisabeth Blij. Het gezin van dit paar bestond uit 12 kinderen. Al sinds 29 juni 1916 was Frederika ambachtsvrouw van Lichtenberg, een miniatuurheerlijkheid in Silvolde, in de Achterhoek.

Van Vollenhoven²⁰

Dr. Van Vollenhoven (1882-1976) kwam voort uit een geslacht van bierbrouwers.²¹ Hij werd geboren in Haarlem en was het enige kind van vader Maurits en moeder Maria Louisa Jacoba Cécilia van de Poll.

Als gevolmachtigd minister van Nederland te Madrid bewoog Van Vollenhoven jr. zich in de diplomatieke wereld en hij was dan ook in die Spaanse stad woonachtig. De *Middelburgsche Courant* van 2 maart 1921 berichtte over de verloving van de 'aftredende Nederlandse gezant in Madrid' met prinses Maria Cristina de Borbón (1886-1985), lid van de Spaanse koninklijke familie. Maria Cristina was hertogin

¹⁷ ZA, Familie Matias-Pous-Tak van Poortvliet, inv.nr. 442.

¹⁸ ZA, Archief Loverendale.

¹⁹ ZA, Notariële Archieven van Zeeland 1926-1935, inv.nr. 439. Notaris J. Loeff te Koudekerke.

²⁰ ZA, zie M.W.R. van Vollenhoven, ambachtsheer Kleverskerke, 1890-1976 en Stadhuiscollectie Arnhemuiden. Hierin onder meer een overzicht van zijn publicaties en twee dossiers met persoonlijke aantekeningen.

²¹ Stadsarchief Amsterdam, zie Familie Van Vollenhoven en Van der Poorten.

van Durcal en een dochter van Pedro de Borbón en Maria de la Caridad Madan. Bovendien was zij een nicht van de ex-koning Alphonso van Spanje. Na de verloving volgde snel

Dr. Maurits van Vollenhoven.
(bron: internet)

het huwelijk. Dat zou kinderloos blijven. Van Vollenhoven werd heer van Kleverskerke op 46-jarige leeftijd. Al in 1919 was hij lid van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen in Middelburg. Hij had dus een zekere band met Zeeland, maar naar aanleiding waarvan is niet duidelijk. Na zijn ontslag in 1921 bleef Van Vollenhoven in Madrid wonen. Vanaf 1928, na het overlijden van zijn moeder, verbleef hij in de zomermaanden op de buitenplaats Sparrendaal in Driebergen.²² Sparrendaal werd sinds 1884 door de familie Van Vollenhoven gehuurd van het bisdom Utrecht. Na 1954 logeerde de oud-diplomaat in Zeist in het chique Hotel Figi. Van Vollenhoven was zeer trots op zijn am-

bachtsheerschap. Deze titel vond hij mooier dan zijn vele onderscheidingen.²³ In zijn memoires, die na de Tweede Wereldoorlog werden voltooid en pas in 1958 uitgegeven, rept hij echter met geen woord over Kleverskerke en dat is merkwaardig. Hij zet zichzelf in zijn boek steeds nadrukkelijk neer door zijn verdiensten en ontmoetingen met hooggeplaatste personen breed uit te meten.

Hypothese

Wie had er na Van Vollenhovens dood in 1976 recht op zijn ambachtsheerschap? Om die vraag te kunnen beantwoorden zou het testament van Van Vollenhoven uitkomst kunnen bieden. Dat werd opgemaakt op 30 augustus 1973 bij notaris Louis Jongmans in Driebergen. Op het openen ervan moeten we echter wachten tot 2073!

Een hard bewijs betreffende de rechthebbende op de ambachtsheerlijke titel heb ik nergens kunnen vinden, maar ik kan hieromtrent wel een goed onderbouwde veronderstelling geven. In 1976 verscheen een rouwadvertentie in een Spaanse krant waarin het overlijden van Van Vollenhoven werd bekend gemaakt. De enige naam die onderaan de advertentie werd vermeld, was die van zijn 90-jarige weduwe Maria Cristina. Van Vollenhoven had zelf geen familie meer, zelfs geen neven en nichten. Er waren wel drie nichten, maar dan aan de familiezijde van zijn vrouw. Waarschijnlijk zal Van Vollenhoven het wel interessant hebben gevonden dat zijn ambachtsheerschap, waar hij zo trots op was, na zijn overlijden binnen de familie De Borbón zou terecht komen. Hij was er niet het type naar om zijn titel te laten 'verlopen'. Dat kan immers gebeuren als een rechthebbende er na verloop van tijd geen aanspraak op maakt. Ik ga er voorzichtig van uit dat Van Vollenho-

²² Sparrendaal was na 1954 in gebruik als gemeentehuis van Driebergen-Rijsenburg. In 2000 kwam de voormalige buitenplaats onder de hoede van de Vereniging Hendrik de Keyser.

²³ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 29 november 2000.

ven zijn zaken weldoordacht had geregeld en dat zijn weduwe, de oude prinses Maria Cristina de Borbón y Madan, in 1976 de erfgenaam was en zich *señora de Kleverskerke* mocht noemen.

Prinses Maria Cristina de Borbón y Madan.
Portret. (bron: internet)

Prinses Maria Cristina overleed in 1985, op bijna 100-jarige leeftijd. Er zijn enkele aanwijzingen die duiden op mogelijke rechthebbenden op haar Kleverskerkse titel. In Maria Cristina's rouwadvertentie stonden namelijk drie bloedverwanten vermeld ofwel de drie hierboven genoemde nichten. Dat waren Maria Cristina de Borbón y Bosch (Parijs), Leticia Fernanda de Borbón y Bosch (Genève) (ofwel twee kinderen van broer Fernando Sebastian) en Maria Isabel Padilla y Borbón (Buenos Aires) (ofwel een kind van zus Maria Pia).²⁴ Waarschijnlijk hadden zij gezamenlijk of één van hen recht op de titel. In 2000 zond prinses Leticia, 25 jaar na Van Vollenhovens overlijden, een pakketje met diens laatste erfstukken naar Middelburg, bestemd voor het historisch museum van Arnhemuiden. Dat lijkt een indicatie te zijn dat de rechthebbende in

Europa moet worden gezocht, want anders waren Van Vollenhovens erfstukken wel in Zuid-Amerika terecht gekomen.

Ik heb, voor zover dat binnen mijn mogelijkheden lag, onderzoek gedaan binnen de Spaanse koninklijke familie. Dat leidde tot een interessant contact met een achterneef van de oude Maria Cristina, de in Rio de Janeiro wonende prins Juan Alberto Padilla, in Brazilië bekend onder zijn artiestennaam Juan de Bourbon. Hij weet niets van zijn eventuele titel binnen zijn tak van de familie en dat was ook voor hem een teken dat de titel bij de (klein)kinderen van Maria Cristina's broer Sebastian Fernando gezocht moest worden; met andere woorden: bij diens dochter Maria Cristina de Borbón y Bosch, vervolgens bij haar dochter Maria Cristina Patino y de Borbón en tot slot bij haar dochter *prinses Marie Isabelle Cristina Adele Grace (Minnie) de Beauvau-Craon*. Bij de publicatie van dit artikel houd ik de Kleverskerkse titel op deze deels in Londen en deels op kasteel Haroué in Frankrijk wonende prinses.

Een andere, minder waarschijnlijke mogelijkheid is dat de lijn via Sebastian Fernando's andere dochter Leticia Fernanda loopt. Die optie zou leiden naar haar dochter, *prinses Gabriela Venturi Ginori Lisci dei marchese di Riparbella*.

Lieden uit koninklijke families bezitten vaak meerdere of zelfs vele titels. Ambachtsheer of -vrouwe van Kleverskerke is voor hen een weinig zeggende titel, in tegenstelling tot die van bijvoorbeeld prinses of gravin. Mogelijk heeft de rechthebbende niet eens in de gaten dat zo'n titel hem of haar toekomt. Dat kan in het Kleverskerkse geval ook zo zijn.

De toekomst zal leren of mijn hypothese juist is. De ambachtsheerlijkheid Kleverskerke houdt ons, voor wat betreft het recente verleden, voorlopig in het ongewisse.

²⁴ *De Telegraaf*, 17 december 1985.